

СТРАТЕГІЯ, ЗМІСТ ТА НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ З ВИЩОЮ ТЕХНІЧНОЮ ОСВІТОЮ

УДК 378.147:802.0

М. Г. Прадівляний

ФОРМУВАННЯ УМІНЬ ТА НАВИЧОК ПРАКТИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ У СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Річні обсяги перекладів, що виконуються на підприємствах у промислово розвинених країнах, постійно зростають. Для типового науково-дослідного інституту, що нормально функціонує, обсяг науково-технічної інформації (НТІ) складає близько тисячі документів. Якщо врахувати, що максимальна продуктивність праці перекладача складає 4—5 авторських аркушів на місяць, а середній обсяг документу — 0,7—0,8 авторського аркуша, то неважко побачити, що для задоволення попиту на переклад тільки НТІ локальній інформаційній службі підприємства необхідно мати штат перекладачів близько 20 співробітників, які працюють з максимальною продуктивністю та не виконують жодних інших видів аналітично-синтетичної обробки інформації, крім перекладу. Сучасний науковий працівник фізично неспроможний перекладати велику кількість наукових і технічних документів. Очевидно, що в інформаційній практиці виникла проблема перекладу науково-технічної, комерційної, ділової та іншої інформації. З метою розв'язання цієї проблеми була створена індустрія машинного перекладу (МП) [1]. Оскільки машинний продукт перекладу все одно потребує стилістичного редагування, у вигляді альтернативи ведуться дослідження з розробки автоматизованого місця перекладача (АРМП), що дозволяє підвищити продуктивність праці. Робота в режимі діалогу з персональним комп'ютером для перекладача менш трудомістка та цікавіша, ніж подальше редагування машинного перекладу. Різні проекти створення АРМП (ALD — automatic dictionary lookup; CTS — computer translation system) передбачають різні види перекладацької діяльності [2].

Кафедрою технічного перекладу (ТП) було проведено експерименти щодо створення навчального АРМП [3] з метою ознайомлення студентів з принципами роботи з автоматизованими та автоматичними системами машинного перекладу, а також впровадження АРМП у навчальний процес з метою вдосконалення організації проведення робочого триместру з англійської мови, підвищення якості підготовки фахівців економічних спеціальностей з поглибленим вивченням англійської мови на базі використання засобів інформаційних технологій, ефективного використання часу, що витрачається на переклади ділового листування інститутів, факультетів та кафедр ВНТУ із зарубіжними фахівцями, виконання перекладацької діяльності під час проведення науково-технічних конференцій у ВНТУ, а також переклад інструктивно-методичної літератури для студентів-іноземців заочної форми навчання.

Отже, насичене необхідним програмним забезпеченням, навчальне АРМП виконує такі основні функції:

1. Навчальну, яка полягає у вдосконаленні та закріпленні набутих навичок перекладу, а також навичок користування комп'ютером.
2. Контролю.
3. Стимулювання, оскільки комп'ютер виступає одночасно засобом як внутрішньої, так і зовнішньої мотивації [4].

Експеримент з впровадження АРМП у навчальний процес проводився в два етапи.

На першому етапі роботи студентів експериментальної групи було ознайомлено з роботою системи оптичного розпізнання тексту Fine Reader Professional та електронними словником Lingvo. На

наш погляд, електронний словник Lingvo має певні переваги у порівнянні з іншими електронними словниками. Він вважається універсальним, оскільки окрім основних дій (перекладу окремого слова з файла, чи будь-якого слова) має ряд додаткових функцій. Він дозволяє здійснити переклад фрагменту тексту, отримати детальні варіанти перекладу того чи іншого терміну, отримати всі його форми (словникова стаття містить приклади, які демонструють вживання того чи іншого терміну в контексті), отримати список можливих варіантів написання терміну тощо. Є також можливість швидко повернутися до слова, яке вже зустрічалося в тексті та карточку якого вже відкривали. Система пошуку дозволяє знаходити конкретні терміни та фрази не за контекстом, а безпосередньо в тексті довідки. Це дозволяє швидше відшукати необхідний термін.

На другому етапі студентів було ознайомлено з принципами виконання перекладу за допомогою електронного перекладача Promt, який разом з Fine Reader та словником Lingvo стали основою для створеного навчального АРМП [3].

Працюючи з таким програмним забезпеченням, студент стежить за якістю перекладу. В разі, якщо якість перекладу його задовольняє, він зберігає його як остаточний варіант в банку даних перекладів. В іншому разі текст доводиться корегувати по реченнях, уточнюючи фрагменти. Виникає необхідність використовувати словникову інформацію, правила узгодження порядку слів тощо. Студент уточнює вибір перекладених еквівалентів, стиль вихідного речення. Додатково інстальований словник надає різноманітні варіанти перекладу того чи іншого багатозначного слова. В словнику допускаються коментарі, що полегшує вибір адекватного еквівалента. Якщо студента не задовольняє жоден з варіантів, наданих словником, він може самостійно дати інший переклад слова, одночасно занісши його в додатково створюваний термінологічний словник. При перекладі складних чи неоднозначних синтаксичних конструкцій система виявляє неоднозначний вислів і виділяє його. Студент має змогу надрукувати правильний переклад. Однією з найбільших переваг такого способу перекладу є укладання поточного словника, в який заносяться ті переклади термінів, яким студент надає перевагу в даній галузі спеціалізації.

Протягом робочого триместру студенти експериментальної групи, які виконували переклад англійських текстів економічного характеру, переклали близько 250 сторінок кожний, в той же час, запланована кількість сторінок становила 130. Крім того, кожен студент склав додатковий словник з термінології в області економіки. Ми зробили аналіз цих словників та на їх основі склали та видали як навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей термінологічний глосарій з економіки, який нараховує 1400 термінів і охоплює такі розділи макро- та мікроекономіки, як «Попит і пропозиція», «Підприємство в умовах ринку», «Виробництво і маркетинг», «Банки і банківська діяльність», «Фінанси» та ін [5]. В даний момент створюється електронна версія цього словника, який, на нашу думку, дасть змогу студентам практично відмовитися від використання великих спеціалізованих книжкових словників під час перекладу фахової літератури, передбаченої програмою.

Під час виконання перекладів викладачами кафедри здійснювався постійний контроль за якістю перекладу з одночасним поповненням термінологічної словникової бази. Паралельно створювались також спеціалізовані термінологічні словники і з інших технічних спеціальностей, робота над якими ще не завершена.

Експерименти щодо доцільності/недоцільності впровадження АРМП у навчальний процес проводилися на всіх курсах в групах з поглибленим вивченням іноземної мови.

На початковому етапі поглибленого вивчення іноземної мови студенти економічних спеціальностей вивчають дисципліну «Англійська мова» (з першого по п'ятий триместри), основними завданнями якої є формування у студентів умінь та навичок читання, перекладу, усного мовлення, вміння вести бесіду на загальні та професійні теми.

З метою реалізації цього завдання курс англійської мови поділено на комплексні заняття. Кожний комплекс включає певну розмовну тему, вивчення та активізацію конкретного граматичного та фонетичного матеріалу. Оскільки значну частину лексики науково-технічної літератури складають слова, що мають елементи словотворення, а також інтернаціональні слова, то одним із завдань, які знаходять своє відображення в програмі, є оволодіння механізмами словотворення. В результаті вивчення курсу «Англійська мова» студент також отримує основу для подальшого вдосконалення навичок розуміння і перекладу оригінальної, ділової та науково-технічної літератури, а також удосконалення практичної мовленнєвої діяльності — ведення бесіди на ділові та наукові теми, складання анотацій, реферування оригінальної технічної літератури, усного перекладу з рідної мови на англійську та з англійської на рідну.

Використання АРМП для організації самостійної роботи студентів на початковому етапі дає можливість студентам глибше засвоїти граматичні аспекти мови. Перекладаючи тексти з допомогою АРМП студент має змогу «виправити помилки» комп'ютерної програми-перекладача, що сприяє формуванню початкових професійних навичок та вмій перекладача, а саме:

- сприйняття меж тієї чи іншої фрази;
- граматичного оформлення фрази, речення;
- сприйняття та адекватного перекладу реалій.

Це вимагає від студента базових знань граматики, а саме:

- часових форм дієслова;
- порядку слів у реченні;
- узгодження часів.

Експеримент підтвердив той факт, що студенти перших — других курсів, які працювали самостійно (додатково) з системою АРМП, набагато швидше опанували основні правила граматики та навчилися швидше підбирати адекватні мовні засоби для оформлення думки, виділяти головну думку абзацу або частини тексту, виділяти у даному тексті (реченні) місця (думки), на яких слід зосереджувати увагу. Загальна успішність таких студентів підвищилася в середньому на 8,5 % в порівнянні з групами, в яких граматиці навчали традиційними методами.

Після оволодіння базовою мовною підготовкою протягом перших двох років навчання, студенти приступають до вивчення курсу дисципліни «Теорія та практика перекладу». Основна увага курсу зосереджена на розвитку навичок перекладу та усного мовлення. Студенти опановують навички перекладу шляхом співвіднесення особливостей іноземної та рідної мов, вчать знаходити відповідності в українській та англійській мовах на основі аналізу їх особливостей. Паралельно відбувається вдосконалення мовної діяльності шляхом розширення сфери її вживання і перенесення здобутих знань та вмій у сферу спеціалізації.

У більшості посібників та підручників, присвячених проблемам перекладу науково-технічних текстів, проблеми перекладу викладаються з точки зору перекладу окремих частин мови. Така побудова навчально-довідкової літератури дещо віддалена від суті процесу перекладу, адже при перекладі важливим є не стільки морфологічний рівень, скільки функціонально-синтаксичний рівень речення, що певним чином включає перший рівень. Перекладаючи текст за допомогою АРМП студент зустрічається з основними проблемами перекладу в комплексі. При перекладі лексичні одиниці розглядаються з точки зору їх синтаксичних функцій, розглядаються певні морфологічні труднощі перекладу, студент опановує різні способи перекладу частин мови (переклад різних видів присудків та ін.). АРМП допомагає зосередити увагу на граматичних трансформаціях, оскільки повнота, точність і правильність перекладу науково-технічних текстів залежить від того, наскільки правильно студент визначає і розуміє граматичні форми, синтаксичні конструкції та структуру речення. В процесі використання АРМП при перекладі, студент на практиці зустрічається з комплексом граматичних явищ англійської мови, вчиться аналізувати структуру англійського речення, визначати граматичні труднощі перекладу (аналізуючи результат електронного перекладу). Практична робота з використанням АРМП дозволяє на практиці проаналізувати загальні граматичні труднощі перекладу, специфічні для даного фахового напрямку. АРМП допомагає студенту підбирати способи перекладу різних граматичних форм і конструкцій в контексті як окремого речення, так і речень у контексті [3]. Розглянемо приклад. Електронний перекладач, як правило, робить прямий переклад [1]. Суть прямого перекладу полягає в правильному перекладі лексики вхідного тексту, тобто так, щоб лексика вихідного тексту передавала інформацію, закладену в тексті, що перекладається. Загальний синтаксис речення тут ігнорується. Комп'ютерна програма аналізує граматичні характеристики слів та їхнє взаємне розташування. Іншими словами, електронний перекладач аналізує та синтезує речення не у вигляді синтаксичного утворення, а як сукупність лінійних фрагментів. Нехай, наприклад, необхідно перекласти речення:

The process of working out all details is expected to take almost a year.

Прямий переклад:

Процес работающий наружу все подробности ожидается чтобы быть почти год.

Бачимо, що неврахування синтаксичної структури вхідного речення призводить до помилковості перекладу. Студенту необхідно проаналізувати синтаксичну структуру речення та трансформувати її

у структуру мови перекладу, а потім можна роботи переклад на лексичному рівні, тобто підбирати необхідні слова в синтаксичну структуру вихідного тексту.

Отже, для того, щоб уникнути неправильного перекладу, студенту доводиться в ручному режимі вводити виправлення, застосовуючи при цьому пасивні знання перекладацьких граматичних трансформацій. В даному випадку, коли студент аналізує текст, перекладений електронним перекладачем, він бачить те, «як не потрібно робити».

Студенти, які працювали з таким програмним забезпеченням, краще сприймають та засвоюють такі граматичні трансформації, які спричинені:

- різницею у способах передачі інформації: те, що в одній мові передається лексичним засобом, в іншій може передаватися граматичним засобом;
- відсутність в одній з мов певних граматичних явищ (Наприклад, формальний додаток «it») тощо.

На четвертому курсі студенти вивчають дисципліну «Термінознавство». Така дисципліна потрібна для теоретичного і практичного оволодіння термінологією за фахом, тенденціями і закономірностями такої термінології. У програмі основну увагу зосереджено на розумінні специфіки термінів, на вмінні користуватися такою термінологією. Використання АРМП під час вивчення цієї дисципліни сприяє вдосконаленню практичної діяльності шляхом розширення сфери її вживання і перенесення здобутих знань і умінь в сферу спеціалізації. Використання АРМП сприяє також подальшому розвитку таких аспектів мовленнєвої діяльності як читання, письма тощо. Важливою проблемою є вивчення комунікативної рівноцінності у перекладі як з української на англійську так і з англійської на українську.

АРМП також сприяє ознайомленню з нововведеннями у сфері термінології. Терміни, які не вдається перекласти з допомогою електронного перекладача та інстальованих словників, студенту доводиться перекладати за допомогою інших словників, при цьому є можливість створювати власний додатковий словник або довідник, в який, як правило, заносяться специфічні терміни, які вживаються в вузькоспеціалізованому значенні.

Проведений експеримент довів доцільність впровадження засобів сучасних інформаційних технологій в навчальний процес при підготовці фахівців економічних спеціальностей з поглибленим вивченням іноземної мови.

Висновки

Проведений експеримент підтверджує ефективність впровадження в навчальний процес, зокрема для проведення практичного триместру, програм-перекладачів для перекладу великих обсягів текстової інформації. Спроба виконати таке завдання традиційним способом приводить до значного збільшення затрат часу, що видно при порівнянні результатів виконання перекладацької діяльності в експериментальних та контрольних групах. Використання таких комплексів позитивно впливає на формування умінь та навичок практичного перекладу в процесі підготовки фахівців різних технічних та економічних спеціальностей з поглибленим вивченням іноземної мови. При перекладі великого обсягу текстової інформації за допомогою АРМП виконується рутинна робота, яка складає 90 % від затраченого часу на виконання перекладу. Використання засобів інформаційних технологій, зокрема АРМП безпосередньо впливає на підвищення активного сприйняття студентом матеріалу, що вивчається. Активно засвоюється лексичний мінімум, який передбачено для пасивного володіння. Викладач підкріплює самостійність студента потенціалом комп'ютерного навчального середовища, що, в свою чергу, сприяє підвищенню його методичної компетенції, тобто студент отримує необхідні інструкції щодо таких питань:

- як вивчати мову;
- як ставити мету;
- як орієнтуватися в матеріалі;
- як перевіряти свої знання.

Управління процесом навчання передається студенту, але паралельно здійснюється викладачем. Такий підхід до вирішення проблеми організації самостійної роботи студентів за допомогою АРМП розглядається як варіант організації навчання з певним ступенем самостійності та як етап

підготовки студентів до подальшого підвищення рівня самостійності, який виправдовує себе з точки зору економії часу та зусиль студента в процесі здійснення перекладацької діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. <http://www.franko.lviv.ua>
2. wysiwyg://55/http://www.finereader.ru/pressrelease/2000/
3. Прадівляний М. Г. Підвищення рівня підготовки бакалаврів з поглибленим вивченням іноземної мови на рівні технічного перекладача на базі використання засобів СІТ // Вісник ВПІ. — 2004. — № 1. — С. 120 — 125.
4. Крюкова О. П. Самостоятельное изучение иностранного языка в компьютерной среде. М.: Издательская корпорация «Логос», 1998. — 128 с.
5. Термінознавство. Термінологічний глосарій з економіки. Навчальний посібник. — Вінниця: вид-во ВДТУ, 2002. — 108 с.

Рекомендована кафедрою технічного перекладу

Надійшла до редакції 20.04.04
Рекомендована до друку 13.09.04

Прадівляний Микола Григорович — завідувач кафедри технічного перекладу.
Вінницький національний технічний університет